

10. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX в. / Под ред. Э.Д. Днепров, С.Ф. Егорова, Ф.Г.Тебиева. – М., 1991. – 448 с.
11. Ніколаєва Т.М. Роль підприємців України в розвитку професійної освіти (остання третина XIX – початок XX ст.) / Т.М. Ніколаєва // Український історичний журнал. – 2005. – № 1. – С. 82-96.
12. Фомин П. И. Горная и горнозаводская промышленность Юга России / Фомин П. И. – Харьков : Тип. Б. Бенгис, 1915. – Т. 1. История горной и горнозаводской промышленности Юга России со времени возникновения до восьмидесятих годов прошлого века. – 487 с.
13. О преобразовании Лисичанской штейгерской школы в Лисичанское горное училище // Центральний державний історичний архів України. – КМФ. 12. – Оп. 1. – Спр. 471. – 19 арк.
14. Гірництво і підземні споруди в Україні та Польщі (нариси з історії) / [Гайко Г., Білецький В., Мікось Т., Хмура Я.]. – Донецьк, 2009. – 296 с.
15. Ганелин Ш. И. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. / Ганелин Ш. И. – М., 1976. – 599 с.
16. Прокопенко Л. Л. Становлення та розвиток системи підготовки гірничих кадрів в Україні у XIX – на початку XX ст. / Л. Л. Прокопенко, Т. Д. Прокопенко // Гуманітарний журнал. – 2005. – № 3. – С. 45–52.
17. Южный край. – 1884. – №1094. – С. 3.
18. Добрынин Н. М. Исторические и статистические заметки о Лисичанской штейгерской школе / Добрынин Н. М. – Лисичанск, 1910. – 154 с.
19. Краснянский М. Б. Записки донского штейгера / Краснянский М. Б. – Ростов-на-Дону, 1915. – 148 с.
20. Менделеев Д. И. Мировое значение каменного угля и Донецкого бассейна // Проблемы экономического развития России: статьи / Д. И. Менделеев. – М., 1960. – С. 388–436.
21. Тиме И. А. Оскудение технических знаний / И. А. Тиме // ГЗЛ. – 1900. – № 12. – С. 4110–4112.
22. Історія Горлівки в документах і матеріалах. Частина перша / [Упоряд. Сусліков В. Є., Шевлякова Т. Ю., Маслова Л. В. та ін.] – Горлівка, 2007. – 258 с.
23. Сокровища Центрального Донбасса: Очерки / Малюга М.Ф., Трошкин К.С., Шак А.Ф. – Донецк, 1993. – 348 с.
24. Южный край. – 1881. – № 3. – С. 4.

Чорнобай П. А. Становление и развитие первой среднетехнической школы на Екатеринославщине (по материалам «Горнозаводского листка»)

В статье на основе публикаций в «Горнозаводском Листке», архивных материалах рассмотрен вопрос открытия и деятельности двух среднетехнических учебных заведений – Лисичанской штейгерской школы и Поляковского горного училища. Особое внимание уделяется моменту открытия этих заведений, преподаванию учебных дисциплин. Проанализирован преподавательский состав. Акцентировано внимание на актуальности развития среднего технического образования и личном вкладе выпускников школ в промышленное развитие Екатеринославщины.

Ключевые слова: Лисичанская штейгерская школа, Поляковское горное училище, штейгер.

Chornobay P. O. Formation and development of the first secondary technical school for Katerynoslav region (based on «Gornozavodsky leaflet»)

In the article on base of publications of «Gornozavodsky leaflet» and archives materials the question of opening and operation of two technical secondary schools – Lisichansk foreman school and Polyakov mining school is reviewed. Particular attention is given to the opening of these institutions, teaching of the discipline. The teaching staff is analyzed. The attention of the relevance of specific contribution by graduates to high school in the industrial development of Katerynoslav region is accented.

Keywords: Lisichansk foreman school, Polyakov mining school, foreman.

УДК 94(477.5)“18”

А. М. Оліяничук

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС КОЗАЦТВА ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX ст.

У статті розглянуто трансформації соціального статусу козацтва Лівобережжя України в першій половині XIX ст. З'ясовано, що він залежав від необхідності створення з них додаткових військових контингентів для підтримки дій регулярної армії. Козацтво ж продовжувало вважати себе представниками особливого військового стану, чиїм завданням є військова служба. Приналежність до козацького стану гарантувала уникнення закріпачення, менше фіскального навантаження, в порівнянні з державними селянами, та право на користування землею як приватною власністю.

Ключові слова: козацтво Лівобережжя України, соціальний статус.

Однією з особливостей новітньої історіографії козацької України є помітне розширення її хронологічних меж, утвердження думки про те, що історія козацтва не закінчилася із руйнуванням Запорозької Січі і ліквідацією Гетьманщини наприкінці XVIII ст. Справа не лише в існуванні Чорноморського, Азовського та Усть-Дунайського козацьких військ у XIX ст., але й у збереженні родового козацтва як однієї з найчисельніших соціальних груп населення Лівобережжя, успадкування ним традицій та самобутності Гетьманщини. Політика інтеграції козацьких родів у соціальну структуру Російської імперії супроводжувалась тривалим і складним процесом боротьби козацтва за узаконення свого місця в градації тогочасного суспільства. До цього процесу були втягнуті вищі державні чиновники, верхівка Малоросійського генерал-губернаторства та власне саме

козацтво. Він був пов'язаний з тривалими судовими позовами, дискусіями у середовищі державних посадовців та залученням козацтва до участі у військових кампаніях Російської імперії в XIX ст.

Системне дослідження цих процесів належить до актуальних проблем історичної науки, що зумовлюється як необхідністю наукового осмислення безперервності та тягlostі історії українського козацтва, так і недостатнім висвітленням соціального статусу козацтва у структурі населення Лівобережжя України за градацією Російської імперії. Одним з перших дане питання порушив М. В. Стороженко наприкінці XIX ст. у циклі статей, присвячених історії козацтва Лівобережжя України кінці XVIII – першої половини XIX ст. [17]. Крім нього, в дореволюційній історіографії цієї теми частково торкався І. Ф. Павловський [11]. В радянській історіографії питання статусу козацтва Лівобережжя України згадала Т. І. Лазанська [6] в контексті соціально-економічного становища державних селян України першої половини XIX ст. В українській зарубіжній історіографії цю проблему досліджував Зенон Когут, аналізуючи процес ліквідації Гетьманської держави та включення її соціальних груп у структуру імперського суспільства [3].

Після здобуття Україною незалежності значно зросло зацікавлення істориків становищем козацтва Лівобережжя України в “післякозацьку добу” української історії (вираз О. А. Бачинської). Зокрема, В. С. Шандра в рамках дослідження історії Малоросійського генерал-губернаторства в 1802-1856 рр. розглядала ставлення генерал-губернаторів до козацтва регіону, а також опублікувала ряд документів, що стосуються козацького питання [22; 23]. Одеські дослідники О. А. Бачинська [1] та Ф. Ф. Стоянов [18] створили свої версії історії козацтва Лівобережжя України в XIX ст., подаючи власні інтерпретації соціального статусу козацтва Полтавської та Чернігівської губерній. О. В. Кухарук вказує на особливості формування козацтва Лівобережжя України як соціальної групи [5]. М. М. Міц розглядає повинності, що несло козацтво, та їх оподаткування [8]. Означену проблему порушив також В. М. Орлик, досліджуючи систему оподаткування населення України в XIX ст. [10].

Однак, цілісна картина історії українського козацтва першої половини і середини XIX ст. досі не створена, недослідженим у повному обсязі залишається соціальна структура і статус козацтва. Ось чому метою даної статті є з'ясування особливостей збереження українського козацтва в пост гетьманську добу, визначення його соціального статусу в першій половині XIX ст., оскільки в даний період він не був стабільним і змінювався в залежності від різних обставин. Під соціальним статусом розуміється становище козацтва Малоросійського генерал-губернаторства в порівнянні з іншими соціальними групами регіону.

Соціальний статус козацтва Лівобережжя України почав швидко змінюватись, починаючи з 80-х рр. XVIII ст., що зумовлювалось ліквідацією решток автономії Гетьманщини, особливо після знищення вольностей Війська Запорозького. У 1783 р. вийшов указ воєнної колегії, за яким колишні козацькі полки перетворювались на 10 регулярних карабінерських полків [17, с. 475]. Ці кавалерійські полки комплектувались тільки з представників козацтва колишньої Гетьманщини, що все ще утримувало за собою статус представників особливого військового стану. Влада розглядала названі полки як перехідну ланку до повного злиття війська Гетьманщини з регулярно російською армією.

У 1792 р. з козацтва Лівобережжя України було сформовано військо піших стрільців, однак проіснувало воно з перервами до 1796 р., а 1.12.1797 р. вийшов указ про проведення рекрутського набору з козацтва Малоросійської губернії [17, с. 156]. Таким чином, козацтво вищезгаданої губернії на кінець XVIII ст. перестало бути об'єднаним у козацьке військо і було змушене шукати своє місце серед державних селян. Однак, зважаючи на чисельність козацтва Лівобережжя України, його спротив політиці царизму та можливість масових протестних рухів у формі збройних повстань, воно зуміло на деякий час зберегти ряд прав, що мало неподатне населення імперії – насамперед особиста свобода, право приватної власності на землю, право на торгівлю алкогольними напоями та сіллю. Зенон Когут, В. С. Шандра та О. А. Бачинська сходяться на думці про те, що кінець особливого статусу козацтва прийшов у 1837 р., з підпорядкуванням їх Міністерству державного майна. Ними почала керувати установа, створена для управління державними селянами [10, с. 93]. Підтвердити думку цих дослідників можна тим, що законом від 23.11.1838 р. козакам дозволялось вільно переходити в інші податні стани, при умові, що вони не стоять в рекрутській черзі та сплатили всі податкові збори [17, с. 827], а законом від 16.10.1839 вихідцям з козаків дозволялось вступати до університетів [18, с. 761]. Дані укази свідчать, що влада почала курс на нівеляцію окремішності козацтва Лівобережжя України в тогочасному суспільстві “м'якими” кроками, не вважаючи вже за потрібне збереження їх як представників військового стану з особливим статусом. Проте, в період між 1797 та 1837 рр. становище козацтва постійно змінювалось, а про їх корпоративне майбутнє, як соціальної групи, сперечались найвищі державні сановники: М. Г. Рєпнін з Д. А. Гур'євим та В. П. Кочебеєм, В. В. Левашов з Є. Ф. Канкрінім.

Чисельно козацтво Полтавської та Чернігівської губерній за матеріалами VII ревізії 1815 р. нараховувало 460905 осіб, а за матеріалами IX ревізії 1850 р. 549195 осіб чоловічої статі [6, с. 12]. У 1764 р. на території Гетьманщини проживало 176886 виборних козаків та 198226 підпомічників [3, с. 250]. До першої категорії належали козаки, що відбували військову службу, а до другої особи, що забезпечували несення служби виборних козаків. У 1803 р. Сенат видав указ, згідно з яким, до козацтва могли належати лише ті особи, що під час ревізії 1782 р. були записані виборними козаками – підпомічники не мали права на козацтво і могли розраховувати тільки на статус державного селянина. На основі згаданої статистики Зенон Когут робить висновок про те, що більшість підсусідків вже вважалась і була записаною у V ревізії в козацький стан [3, с. 252].

Приналежність до козацтва притягувала господарсько-фінансовими перевагами, у порівнянні з рештою селянства, яке з 1783 р. перебувало в кріпосній залежності, та гарантіями безпеки для козака та його родини. Наприклад, козак Олексій Сергієнко все життя перебував у наймах, хоч його батько та дід були

виборними козаками. Під час проведення IV ревізії у 1782 р. переяславський сотенний хорунжий Федір Переп'ятко записав Сергієнка з сім'єю до себе в підданство. Коли ж козак Сергієнко відмовився йому служити на правах кріпака, то був побитий і закований у кайдани. Лише в суді було доведено козацького статусу Сергієнка та його право на свободу [20, ар. 1]. Аргументом О. Сергієнка на користь свого козацького походження була служба його батька, діда та прадіда в ранзі виборних козаків та підтвердження його слів 8 козаками віком від 40 до 76 років. Це була стандартна схема позову для отримання козацтва. Щодо свого можливого селянського статусу дана особа говорила як про "порабощение в крестьянство" [20, ар. 3], хоча сам все життя займався заробітчанством у козаків інших сіл, і лише при загрозі закріпачення згадав про своє козацьке походження. Саме визнання за такими "шукачами козацтва" їх, як козаків, було предметом особистої безпеки та гордості для них, особливо в порівнянні з приватновласницькими селянами.

Інший козак, що помилково був записаний до стану духовенства, Сава Зайчевський, [19, арк. 5] також користувався подібними аргументами для запису себе та сім'ї в козацький стан. Він вказує на "природність" свого козацького звання - тобто головну роль у самоідентифікації козацтва відігравала діяльність їх батьків та дідів - чим вони займалися та яке мали становище в суспільстві у середині XVIII ст., тим прагнули займатися і їх нащадки, належачи до козацтва і наприкінці XVIII ст., хоча обставини змінилися, а козацтво вже не могло вважатись соціальною групою від якої залежить обороноздатність держави. Проте, традиція самоусвідомлення свого козацького родоvodu, свого зв'язку з діяльністю і статусом попередніх поколінь продовжувалась, і жила далі, а формування кінно-козацьких полків у 1812 та 1831 рр. серйозно підживлювало ці настрої. Підтвердженням цього є фраза, наведена М. Номисом (М. Т. Смирновим) під час спілкування М. Г. Рєпніна з вишукуваними перед ним козаками. Генерал-губернатор запитав, де бажають служити козаки – на що, хтось відповів, що в козаках. Це провокаційне запитання засвідчило живучість прагнення зберегти козацький статус. Однак, їх всіх відправили на службу в якості рекрутів [22, с.134].

В архівних свідченнях зафіксовані випадки, коли козаки не бажали залишатись приналежними до козацького стану і просили про запис їх у інший податний стан. У 1790 р. Іван Абраменко, предки якого були козаками, і сам він був записаний також приналежним до цього стану, просив виключити його з козацтва і зарахувати в купецтво, оскільки він все своє свідоме життя займався торгівлею, а козацьку службу жодного дня не ніс [21, арк. 4]. Даний випадок показує, що не всі народжені серед козаків, бажали залишатись в цьому стані і нести військову службу.

Приналежність до козацького стану для жителів Полтавської та Чернігівської губерній давала і ряд привілеїв економічного характеру. Вони були викликані неможливістю, через боязнь соціального вибуху, одночасно зрівняти козаків з державними селянами, попереднім їх статусом в Гетьманщині та баченням владою перспективи існування козацтва як серйозного джерела посилення боєздатності армії на початку XIX ст. Представники козацького стану Лівобережжя України володіли землею на правах приватної власності згідно указу від 1803 р. [13, с. 713]. У зв'язку з розпродажем своїх земель та скороченням їх земельного фонду в 1828 р. козацтво було позбавлене права продавати свої землі. У 1832 р. заборона була знята, але з умовою, що землю можна продавати тільки представникам свого стану.

Іншим економічним привілеєм, в порівнянні з державними та поміщицькими селянами, було право на торгівлю алкогольними напоями. До 1814 р. козацтво мало право на торгівлю сілля за прийнятним для них (за словами генерал-губернатора В. В. Левашова) акцизом у розмірі від 20 до 25 коп. за пуд, але з його зростанням до 90 коп. за пуд це заняття ставало нерентабельним і позбавляло козацтва одного з джерел доходів [23, с. 34].

Згідно з підрахунками Т. І. Лазанської середній земельний наділ одного козака Чернігівської губернії на початку XIX ст. дорівнював 4,5 десятин (4,95 гектара), в той час як селянина – 1,5 десятин (1,9 гектара), а колоніста – 10,2 десятин (11,55 гектара) [6, с. 59]. Ці дані є наочною ілюстрацією кращого забезпечення козацтва земельним фондом, в порівнянні з селянством.

Податкові платежі козацтва не були стабільними і залежали від зовнішньополітичної ситуації, в якій перебувала Російська імперія. В періоди військових дій, на козацтво зменшувався податковий тиск, в міжвоєнні часи податкове навантаження зростало. Законом від 3.05.1783 року [10, с. 84] з однієї козацької податної душі стягувалось в сумі 2 рублі 81 копійка, в той час, як державні селяни в цей час сплачували 5 руб 26 коп. У 1812 році козаки підключаються до виплати оброчних платежів, і прирівнюються до решти державних селян по сумі податкового збору з них. Але в середині року, за сформування 15 кінно-козацьких полків проти військ Наполеона, були звільнені від цього оброку. Протягом восьми років вони платили в казну в рік подушних 3 рублі, і, збільшений до 2 рублів, оброк за право винокуріння. З 1820 року козаки знов сплачують оброк, але без 2-ох рублевої надбавки, як державні селяни, тобто по 6 рублів у рік. Так продовжувалось до 1824 року, коли оброчні платежі були підняті до рівня, що сплачували державні селяни – 8 рублів. У 1827 році 2-ох рублева надбавка з особи була знята. Після формування 8 кінно-козацьких полків у 1831 році, оброчний податок скорочувався з 8 руб. до 4. Як зазначає В. М. Орлик, для козацтва оброк був своєрідною формою акцизу за право винокуріння, в той час як для державних селян орендною платою за користування землею [10, с. 90]. Незважаючи на меншу суму податків, що сплачувало козацтво, в порівнянні з селянами Полтавської та Чернігівської губерній, у 1836 Малоросійський генерал-губернатор вже констатував факт занепаду козацтва у доповіді Миколі I [23, с. 35]. Причинами цього було зростання чисельності козаків та скорочення забезпечення їх землею. Відповідно, зростала частка малоземельних та безземельних козаків, що підірвало загальне становище стану.

На соціальному статусі козацтва Лівобережжя України, як і всього податного населення регіону, відбивалось і виконання цілої низки повинностей: земської – утримання поштових трактів, опалення казарм, утримання доріг; натуральної і мирської повинностей – зарплата сільському начальству, утримання

сторожів, навчання дітей в сільських школах. Вони виконувались в такому ж об'ємі, як і державними селянами [8, с. 42]. Козацтво також виконувало рекрутську повинність. В залежності від ситуації вони постачали від 1 до 8 рекрутів з 500 осіб. На думку генерал-губернатора В. В. Левашова, козацтво було задоволене нормою набору в рекрути у 5 осіб з 1000 [23, с. 36], тобто від 2 до 3 рекрутів з 500 козаків.

Окрім економічних переваг, становище козацтва у суспільстві виділялось також своєю певною значущістю і престижем, нижчим, звичайно, ніж у дворянства, але вищим у порівнянні з державними та приватними селянами. У 1799 р. вийшов закон, що забороняв називати поміщицьку прислугу козаками [12, с. 476]. Закон 1807 р. порівнював становище козацтва Лівобережжя України із панцерними боярами, що проживали на території сучасної Білорусії. У ньому зазначалось, що "козаки Малороссийские также были прежде народ вольный, и употребляли себя в войну за деньги по нужде" [14, с. 1278]. Це було виправдання фінансальних поступок козацтву та обґрунтування їх претензій на становище в суспільстві, як природжених воїнів. В обмін на це козацтво мало за необхідності створювати іррегулярні козацькі формування для підсилення міцності російської армії. Такі кінно-козацькі полки формувались 4 рази: у 1812, 1831, 1855 та 1863 рр., проте з кожним разом кількість полків зменшувалась, що було свідченням як занепаду козацького стану, так і непотрібності для імперії їх служби, як окремого підрозділу. К. Мацузато вважає, що козацька традиція регіону залишалась одним із джерел воєнних ресурсів імперії [7, с. 79]. Така думка є справедливою тільки для першого 20-річчя XIX ст., адже кількість учасників кожного наступного, після 1812 р., ополчення невпинно зменшувалась.

Подібною до позиції рядового козацтва щодо визнання свого становища в суспільстві, як потомствених вояків, для яких статус селянина означав перетворення на кріпака, була позиція малоросійських генерал-губернаторів. У 1812 р. Я. І. Лобанов-Ростовський в інструкції земським комісарам для сформування кінно-козацьких полків говорить про можливість створення з козацтва Полтавської та Чернігівської губерній постійного війська, що буде схоже за устроєм до того, що мали їхні предки. Генерал-губернатор також констатує факт відданості козацтва військовому ремеслу, як істинного заняття їх предків [22, с. 255]. Ці слова були заохоченням для козацтва, що б вони активно вступали у новосформовані козацькі полки. Проте, вони посилювали переконання серед представників козацтва Лівобережжя України до себе, як до соціальної групи, метою існування якої є військова справа.

Наступник Я. І. Лобанова-Ростовського, М. Г. Рєпнін апелював до воєнних традицій і призначення козацтва ще активніше. Його позицію, щодо становища козацтва Полтавської та Чернігівської губерній можна прослідкувати в листуванні з вищими державними посадовцями, включно з імператором. Обґрунтовуючи право козацтва на вільний продаж і купівлю землі він ініціював написання історії козацтва Лівобережжя України (за висновками В. С. Шандри у 1824 р. [22, с. 129]), в якій обґрунтовувалось на історичних прикладах і тягlosti перебування козаків в Полтавській і Чернігівській губерніях їх право на вільне розпорядження землею. У ній робиться порівняння між козаками і дворянами [14, с. 87], оскільки козаки, так як і дворяни, добровільно жертвували своїм життям у війнах на захист держави. Рефреном у його записках і листуванні у 20-30-х рр. XIX ст. з міністром фінансів Д. А. Гур'євим, головою Державної ради В. П. Кочубеем та імператором Миколою I проходить ідея про те, що козацтво Лівобережжя України зберегло "воинственный дух предков своих" [2, с. 176]. Вони характеризуються як вірні охоронці престолу і потомственні воїни, а після участі у придушенні польського повстання 1830-1831 рр., і як потенційне півмільйонне військо, що стоїть на захисті інтересів імперії проти бунтівних поляків [9, с. 194]. Однак, імператор відхилив пропозицію про формування з козацтва Лівобережжя України утворення на зразок Війська Донського, або ж Гетьманщини, але без гетьмана, тому що, після виступу поляків у 1830-1831 рр. уніфікація імперії тільки посилювалась. Характеризуючи образ козаків, М. Г. Рєпнін зображав їх як добрих, недовірливих та малоосвічених, а в спілкуванні з В. П. Кочубеем порівнював козаків з волами, якими можна легко керувати, тільки не переобтяжуючи фінансальними навантаженнями [22, с. 134]. Загалом же, Я.І. Лобанов-Ростовський та М. Г. Рєпнін виражали дещо зромантизований образ козацтва Полтавської та Чернігівської губерній, при цьому всіляко відстоювали їх позиції і прагнули зберегти окремішність козацтва від решти селян регіону.

Отже, в першій половині XIX ст. соціальний статус козацтва Лівобережжя України не був стабільним і залежав від необхідності створення з них додаткових військових контингентів для підтримки дій регулярної армії. В такі моменти Російська імперія була більше схильною визнавати їх як потомствених представників військового стану. В періоди ж, коли необхідність створення з них військових формувань відпадала, їх намагались зрівняти з державними селянами, оскільки це збільшувало прибутки казни і викоринювало із суспільної пам'яті автономістичні настрої козацтва. Саме ж козацтво, продовжувало позиціонувати себе як особливий стан, чиїм завданням є військова служба, так само як і їх батьків та дідів, хоч у господарському відношенні вони і не особливо відрізнялись від державних селян.

Джерела та література

1. Бачинська О. А. Козацтво в "післякозацьку" добу української історії (кінець XVIII – XIX ст.): Наук.-попул. вид. / О. А. Бачинська. – К.: Вища школа, 2011. – 287 с.
2. Донесение о вооружении малороссийских козаков против Польши. // Чтение в императорском обществе истории и древностей. – М., 1863. - № 1. – С. 176-177.
3. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини, 1760-1830 / Зенон Когут. – К.: Основи, 1996. – 302 с.
4. Краткая записка о малороссийских казаках. // Чтение в императорском обществе истории и древностей. – М., 1863. – № 1. – С. 85-130.

5. Кухарук О. В. Формування стану "малоросійських козаків" наприкінці XVIII – на початку XIX ст. / О. В. Кухарук. – Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на Півдні України Науково-дослідного інституту козацтва історії України НАН України: Збірник наукових праць. – 2007. – Вип. 2. – С. 61-76.
6. Лазанская Т. И. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы / Т. И. Лазанская. – К.: Наукова думка, 1989. – 198 с.
7. Мацузато К. Ядро или периферия империи? Генерал-губернаторства и малороссийская идентичность. / Кімітака Мацузато // Український гуманітарний огляд. - 2002. - № 7. - С. 69-82.
8. Міц М. М. Правове регулювання земських повинностей "малоросійського козацтва" за зводом законів Російської імперії / М. М. Міц. // Право та управління. – 2011. - № 1. – С. 281-288.
9. Обь обращении малороссийских казаков к первоначальному их состоянию // Чтение в императорском обществе истории и древностей. – М., 1863. – № 1. – С. 192-194.
10. Орлик В. М. Козацтво Лівобережної України у фінансовій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. / В. М. Орлик // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2009. - № 16. – С. 83 – 97.
11. Павловский И. Ф. Малороссийское козацье ополчение в 1812 г. по архивным данным / И. Ф. Павловский. // Киевская старина. – 1906. – Кн. 9. – С. 431 – 451; Його ж. Малороссийские козацьи полки в борьбе с поляками в 1831 г. // Труды Полтавской Губернской Ученой Архивной Комиссии. – Полтава, 1910. – Вып. 7. – С. 108-116.
12. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 25 - №19.002 – 931 с.
13. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 27 - № 20.823 – 713 с.
14. Полное собрание законов Российской империи. Собрание первое. – М., 1830 - Т. 29 - № 22.615 - 1390 с.
15. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Отд. первое. – М., 1839 – Т. 13. – №11763. – 1072 с.
16. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Отд. первое. – М., 1840 – Т. 14. – №12769. – 1180 с.
17. Стороженко Н. К. К истории малороссийских казаков в конце XVIII и в начале XIX в. / Н. К. Стороженко. // Киевская старина. – 1897. – Кн. 4. – С. 473-480; Кн. 6. – С. 473-480; Кн. 10. – С. 115-130; Кн. 11. – С. 143-156; Кн. 12. – С. 332-350.
18. Стоянов Ф. Ф. Тимчасові козацькі формування Лівобережної України в XIX ст.: організація, склад, служба: Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. Істор. наук. 07.00.01 / Федір Федорович Стоянов. – Одеса, 2007. – 270 с.
19. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 3, спр. 1, 36 арк.
20. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 4, спр. 24, 70 арк.
21. ЦДІАК України, ф. 1336, оп. 4, спр. 1738, 7 арк.
22. Шандра В. С. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802-1856: функції, структура, архів / В. С. Шандра. – К.: Наукова думка, 2001 – 356 с.
23. Шандра В. С. "... настоящее положение Малороссийских казаков." Всеізданийша доповідь 1836 р. генерал-губернатора В. В. Левашова Миколі І. / В. С. Шандра // Архіви України. – 2000. – № 1-3. – С. 29-43.

Олиянчук А. М. Социальный статус казачества Левобережья Украины в первой половине XIX в.
В статье рассмотрены трансформации социального статуса казачества Левобережья Украины в первой половине XIX в. Выяснено, что он зависел от необходимости создания из них дополнительных воинских контингентов для поддержки действия регулярной армии. Казачество же продолжало считать себя представителями особого военного сословия, задачей которых является военная служба. Принадлежность к казачьему сословию гарантировало избежание закрепощения, меньшие фискальные нагрузки, в сравнении с государственными крестьянами, и право на пользование землей как частной собственностью.

Ключевые слова: казачество Левобережья Украины, социальный статус.

Oliyanchuk A. M. Social status of Left-bank Ukrainian Cossacks in the first half of XIX century.

The article deals with the problem of transformation of social status of Left-Bank Ukrainian Cossacks in the first half of XIX century. It depended on necessity of creation from Cossacks additional regiments for the support of the regular army. Cossacks continued to regard themselves as representatives of a special military class, whose task was military service. Belongings to the Cossacks state guaranteed avoiding of serfdom, less tax pressure, to compare with state peasants, and right to use soil as private property.

Keywords: Left-Bank Ukrainian Cossacks, social status.

УДК 94(477.63):929.73"18/19"

Н. О. Гончарова

ДВОРЯНИ ХЕРСОНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті розкривається основний зміст медико-санітарної та соціальної діяльності Російського товариства Червоного Хреста. На основі аналізу звітів Херсонського місцевого управління виділяються напрями і форми благодійної діяльності місцевих управлінь і комітетів Російського товариства Червоного Хреста на межі XIX-XX століть, окреслюється їх значення в справі надання допомоги хворим і пораненим воїнам, участь у зборі коштів на потреби армії, флоту і тилу. На конкретних прикладах підтверджується провідна роль представників дворянського стану в створенні та функціонуванні центральних і місцевих відділень Російського товариства Червоного Хреста.

Ключові слова: Російське товариство Червоного Хреста, Херсонське управління, община сестер милосердя, дворяни, допомога пораненим і хворим, пожертвування.